

Østerdalsstuas historie

Nereng, Tynset. (45089).

Kombinert samfunnsfag, formingsfag- og matematikkundervisning

Nordøsterdalsmuseet 2008

Innhold

- Årestua
- Treromsplan
- Den akershusiske stue
- Barfrøstua
- Kaffekvennhus
- Våningshus i to etasjer
- Oppgaver

Årestue

- Det var i vikingtida at lafteteknikken spredte seg til Norge.
- I middelalderen var årestua fullt utviklet. Årestua besto av et stort hovedrom med et ildsted plassert midt i rommet. Røyken gikk da ut gjennom et hull i taket (ljoren)
- Årestua hadde ikke andre lysåpninger enn ljoren (åpning) i taket og utgangsdøra. Lemmen som de brukte til å trekke over åpningen i taket, ljoren, var som oftest trukket med kumage eller grisemage. På den måten kunne sollyset komme inn selv om ljoren var trukket over.

Årestua fra Vik: plan og fasade.

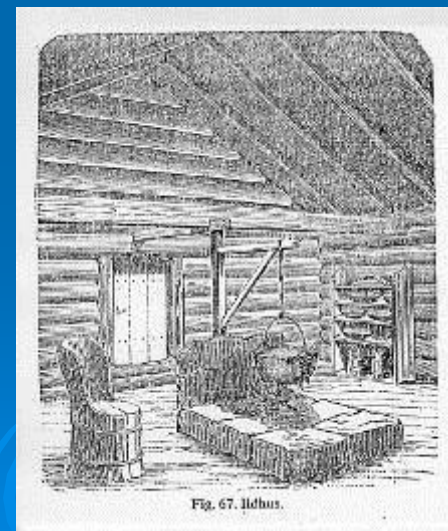
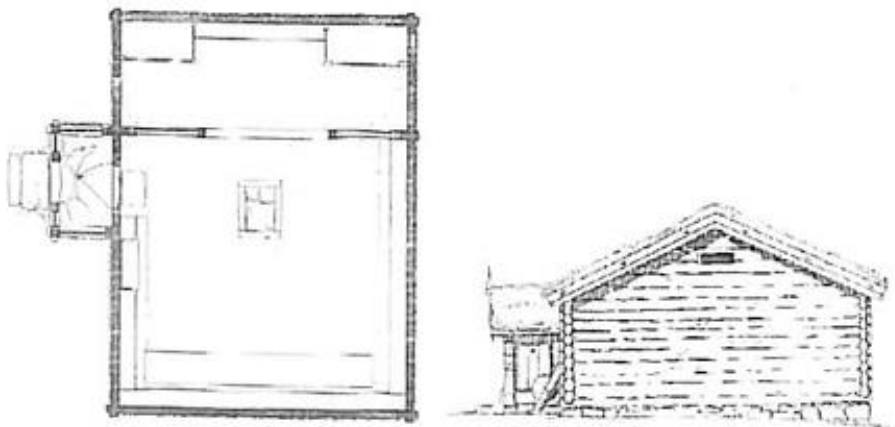
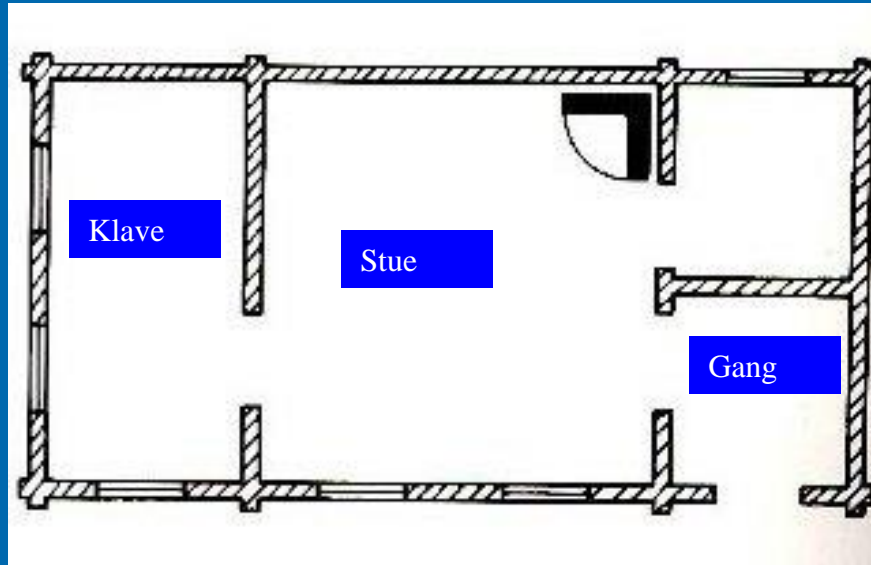

Fig. 67. Ildhus.

Innføring av peis og pipe

- Innføringen av peis og pipe førte til et viktig skille i husebyggingens historie.
- Da kunne de få røyken ut av huset gjennom en pipe, og man ble kvitt problemet med soting og røk.
- Da kunne de også bygge i flere etasjer
- På 1600-tallet ble det mulig å få kjøpt glass. Ljoren ble borte og folk måtte ha mer lys. Da satte folk inn vinduer i husene og fikk dermed bedre belysning. Glasset på den tiden var uklart og misfarget, og små.

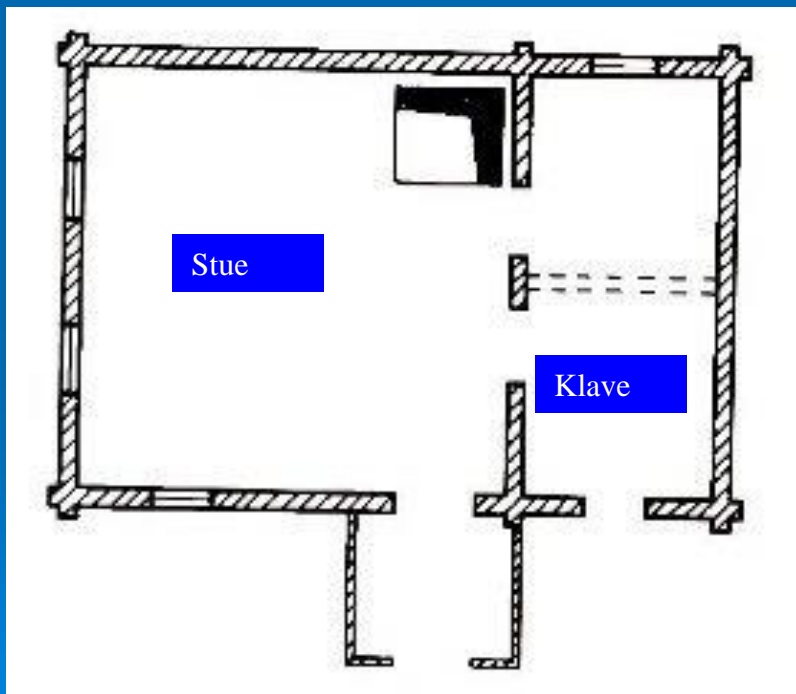
Stue med treromsplan

- Stuene var delt i 3 rom (3-romsplan)
 - Først kom en inn i en gang, eller forstue.
 - Videre inn i selve stuerommet.
 - Fra selve stuerommet kom en så inn et rom som ble kalt klaven (klåvvå, klæva eller kava).
 - Over klaven var det en himling med et lite rom (kalt ramn) over. Ramnen ble brukt til soverom.
 - Var den vanlig stuetyper fra middelalderen og helt frem til våre tider.
 - Ble avløst av ”den akershusiske stue”

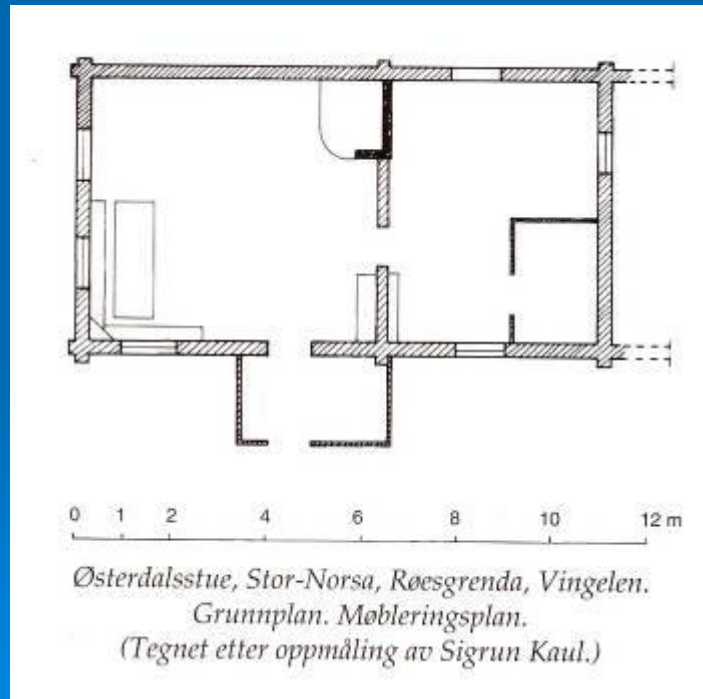
”Den akershusiske stue”

- Dette var den mest utbredte stuetyperen i Nord-Østerdalen. Eilert Sundt kalte den for ”den akershusiske stue” fordi den var utbredt i hele det gamle Akershus stift.
- Den kjennetegnes ved at inngangen går direkte inn i stua, som regel gjennom en sval (gang).

”Den akershusiske stue”

- Når man på denne hustypen hadde inngang rett inn i stuen, fikk man frigjort forstua eller gangen.
- I noen hus ble da kleven (klåvvån) ofte slått sammen med den gamle gangen til ett langt smalt rom som gikk på tvers gjennom hele huset.

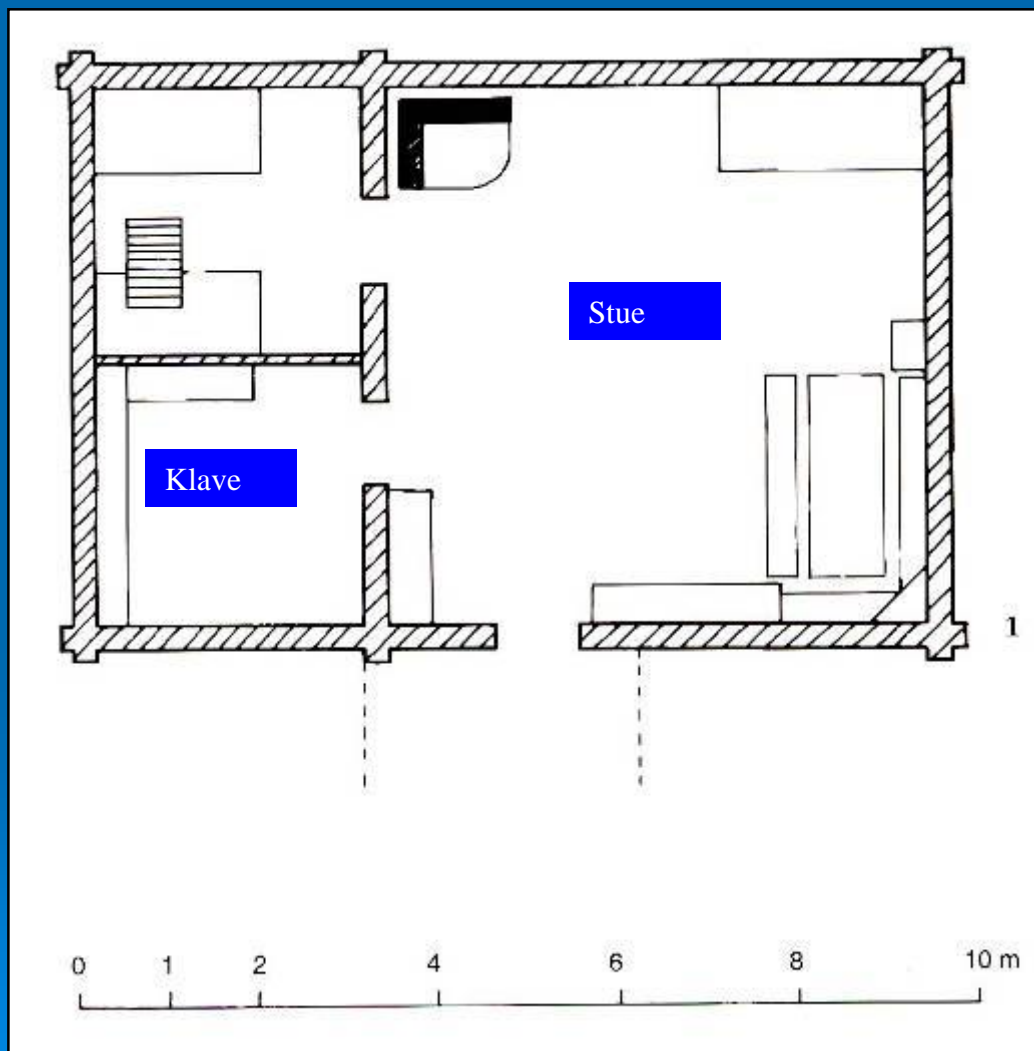

”Den akershusiske stue”

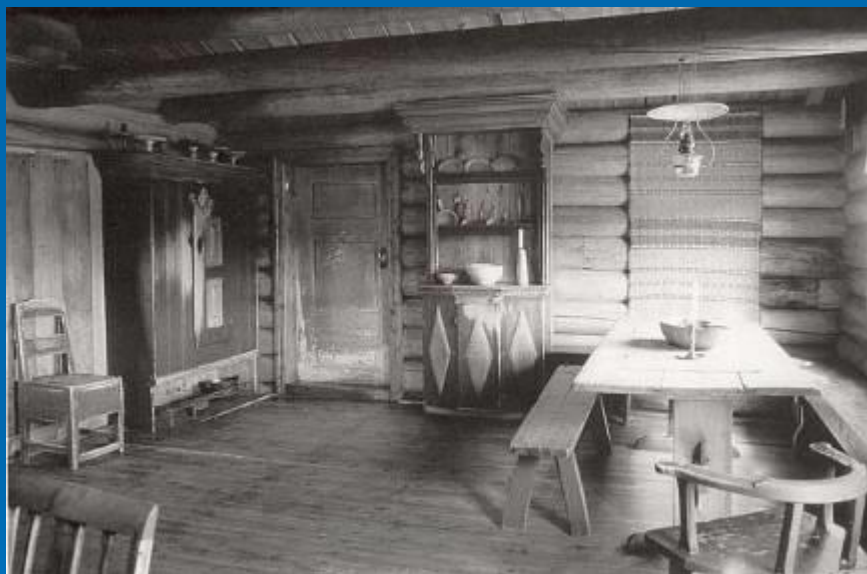
➤ Møblering

- Alt har sin faste plass i en ”akershusisk” stue. Uansett hvilken stue man kom inn i så hadde alt møblement samme plassering. Denne typen møblering ble kalt den diagonale møblering.
- Peisen er plassert i hjørnet rett over for inngangsdøren
- Senga er plassert i det innerste hjørnet
- Matskapet; står på ene siden av inngangsdøren, inntil veggen mot kleven (kammerset).
- Framskapet; står mellom døra og høgsetet. Et stort skap som gikk fra golv til tak. Navnet kommer av at skapet står ”framme”, i stua. Ofte med fine utskjæringer og dekorasjoner.
- Peisen står diagonalt overfor høgsetet. (Høgsetet var den fineste plassen ved matbordet, ved enden av bordet. Det var her husbonden skulle sitte.
- Etter hvert ble det også vanlig at det ble hengt opp et hjørneskap (kråskap) ved siden av høgsetet.

Plan over ” den akershusiske stue”

”Den akershusiske stue”

”Den akershusiske stue”

- Dette ble den dominerende hustypen i hele Østerdalen. Amund Spangen sier i sin bok ”Bygg og bo i Nord-Østerdalen”, at man knytter innføringen av peis og pipe til overgangen mellom årestue til peisestue. Hus med peis og pipe blir den dominerende hustypen i Nord-Østerdal fra 1600-tallet og 300 år fremover.
- Disse husene ble ofte påbygd i lengderetningen.
 - Det ekstra rommet ble kalt bakstue.
- Når det ble bygd ny stuebygning på gårdene, ble ofte den gamle stuebygningen gjort om til sommerstue.
- Det var vanlig i bygdene i Østerdalen at folkene flyttet ut i sommerstuene om sommeren. Da hadde man det travelt med slåttonn, og man trengte heller ikke så god plass. Folk var også på setra på dyra.
- Om sommeren ble det også vasket og malt i vinterstua, så da trengte man en annen plass å holde til.

Barfrøstue

- Svalen (inngangen) ble i en periode bygd i to etasjer. Ble kalt for barfrø.
- Hva betyr barfrø? Beslektet med det tyske ordet Berkride som var navnet på vaktårnet i en middelaldersk militærleir. På engelsk heter det belfry.
- Noen tror at skikken med barfrøstuer kommer fra Sverige.
- Barfrøet tjente som et bislag (gang) foran inngangsdøra. 2. etasje ble brukt som et lagerrom. Til klær og annet.
- Barfrøstuene ble etter hvert borte. Snø og vatn la seg på baksiden mellom barfrøet og stueveggen, og da råtnet tømmeret.
- Barfrøene ble derfor etter hvert fjernet, og noen ble flyttet vekk fra stuebygningene og gjort om til bur.

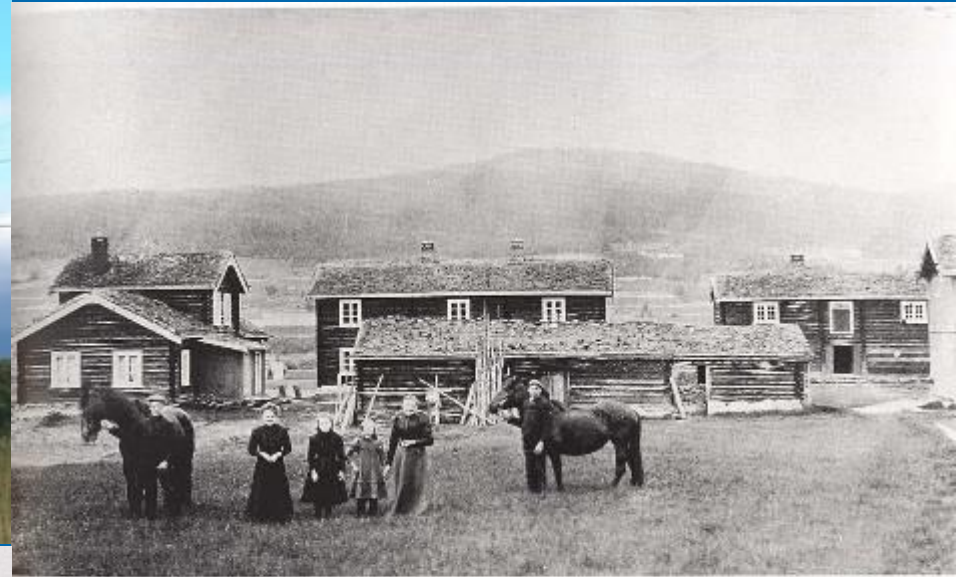
Barfrøstue

To-etasje hus – Kaffekvennstua

- Når folk skulle bygge på husene sine, begynte de med å bygge på et loft.
- Det ble satt opp en ramme i full etasjehøyde, slik at man fikk to etasjer.
- Ble ofte bygd som et tilbygg til den gamle østerdalsstua (se neste bilde), med mønet på tvers av husets lengderetning.
- Så ble det gjerne bygd på et tilbygg, kalt bakstue, slik at det to-etasjes påbygget kom midt på det nye huset.
- En annen måte å gjøre det på var å bygge på østerdalsstua i lengda, og å bygge på et loft over midtpartiet av huset, med møne på tvers av husets lengderetning. (Omtrent 1/3 del av huset)
- Hvorfor ble disse husene kalt kaffekvennhus? Forklaringen på det kan være at huset faktisk ligner på en gammeldags kaffekvern.

Kaffekvennhus

Storeng, Tynset. Ca. 1905. Når ei akershusisk stue ble bygd om til kaffekvennstue, ble andreetasjen bygd opp over kleven, og førsteetasjen forlenget med ei bakstue. Stua får to inngangsdører, den gamle som fører inn i stuerommet, og ei ny dør som går inn i den tidligere kleven. (26786).

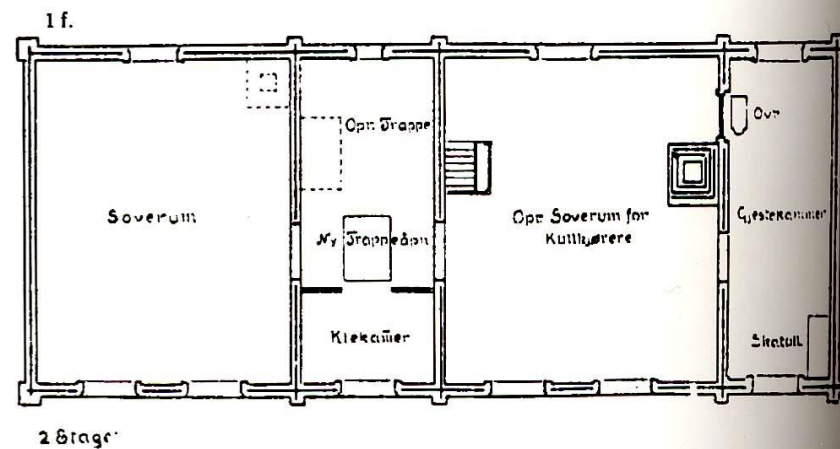
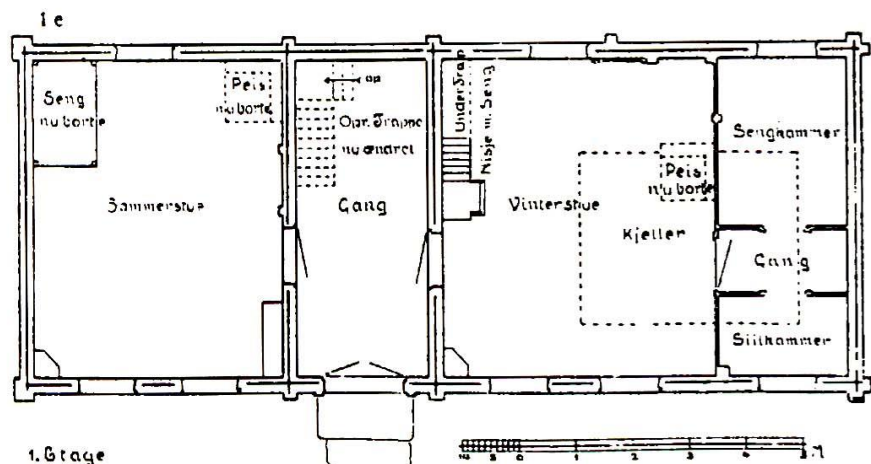
Nereng, Tynset. (45089).

To-etasjes hus

- På 1700-tallet skjer det noe med byggeskikken. Det blir mer og mer vanlig med to-etasjes stuebygninger.
- Midtkammersbygning:
 - Har en gang midt i huset og rommene på hver side av gangen
 - Trapp inne i gangen opp til 2. etasje
- På noen gårder brukte man å flytte fra den ene enden av huset (vinterstua), og til den andre enden av huset (sommerstua) om sommeren. Se neste side.
- Gammel østerdalsstue ble ofte bygd ut både i lengderetning og med en etasje til.

«Gammelstuggu», Odden, Narjordet, Os. Bildet ble tatt i 1954, da den gamle pinelen ble skiftet ut. (34998).

To-etasjes hus - midtkammersbygninger

- På 1800-tallet blir det vanlig med store to-etasjes tømmerbygninger i Østerdalen. I Trøndelag blir disse kalt lån.
- Deler inn i flere rom
 - Egne soverom
 - Kjøkken
 - Dagligstue
 - Finstue
 - Kårleilighet
 - På noen gårder brukte man vinterstue og sommerstue
- Når man bygde nytt bolighus ble ofte den gamle østerdalsstua stående, og tatt i bruk som sommerstue.

Oppsummeringsoppgaver

- Hva var spesielt med årestuen?
- Hvordan fikk folk mer lys inn i årestua?
- Når ble det vanlig å bruke glassvinduer?
- Hva kalles den stuetypen med gang, stue og klave?
- Hva blir den neste stuetypen kalt, og hva skiller denne fra den i forrige spørsmål?
- Hva kalte man det tilbygget man bygde på østerdalsstuer?
- Hva var spesielt med møbleringen i gamle østerdalsstuer?

Oppsummeringsoppgaver

- Når omtrent begynte folk å bygge hus i to etasjer?
- Nevn og beskriv to spesielle hustyper som hadde noen spesielle former.
- Hvordan brukte folk på gårdene de gamle østerdalsstuene når de hadde bygd seg nye hus?
- Hvorfor sluttet folk med barfrøstuer?

Oppgave 1: Beregning av areal

- Bruk tegning 1.
 - Hva slags geometrisk form har østerdalsstua?
 - Hvordan regner vi ut omkretsen av østerdalsstua?
 - Hvordan beregner vi arealet?
 - Regn ut omkretsen av østerdalsstua.
 - Regn ut arealet av østerdalsstua.
 - Regn ut arealet av selve stuerommet
 - Gjør så det samme på ditt eget hus.

Oppgave 2 - Areal

- Du skal bygge på østerdalsstua i tegning 1 slik at det blir et kaffekvernhus. Vi bygger på et tilbygg (bakstue). Så bygger vi på et loft på $\frac{1}{3}$ del av husets totale lengde. Hvor stor plass vil de få da? Tilbygget er på 4 x 6 m.
- Hvor stor omkrets vil dette huset ha?
- Ta utgangspunkt i tegning 2. Hvor stort areal har dette toetasjes huset.
- Hva er omkretsen?

Oppgave 3: Vinkler

- Hvordan finner vi ut takvinkelen på hus?
- Hvor stor takvinkel er det på ditt hus?
- Finn hus med ulik takvinkel og finn vinkelen på de forskjellige husene

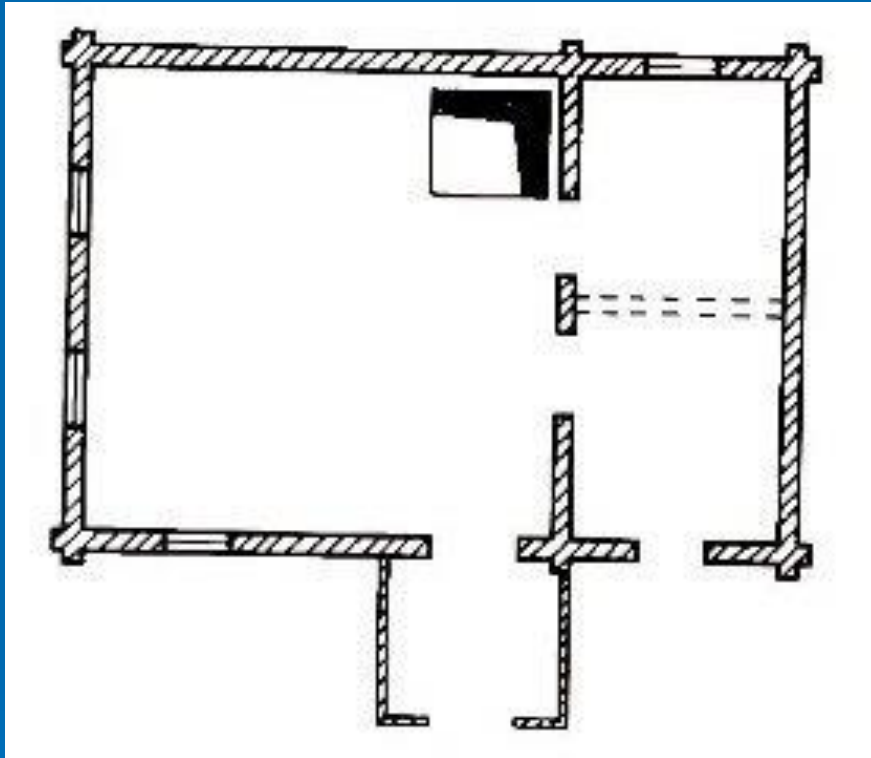
Oppgave 4: Tegning.

- Et hus er 4,5 m bredt og 12,3 m langt. Tegn en skisse av huset i målestokk 1:100 og 1:200
- Tegn en skisse av en "akershusisk stue". Skriv navn på de forskjellige rommene i huset.

Oppgave 5 - Stilarter

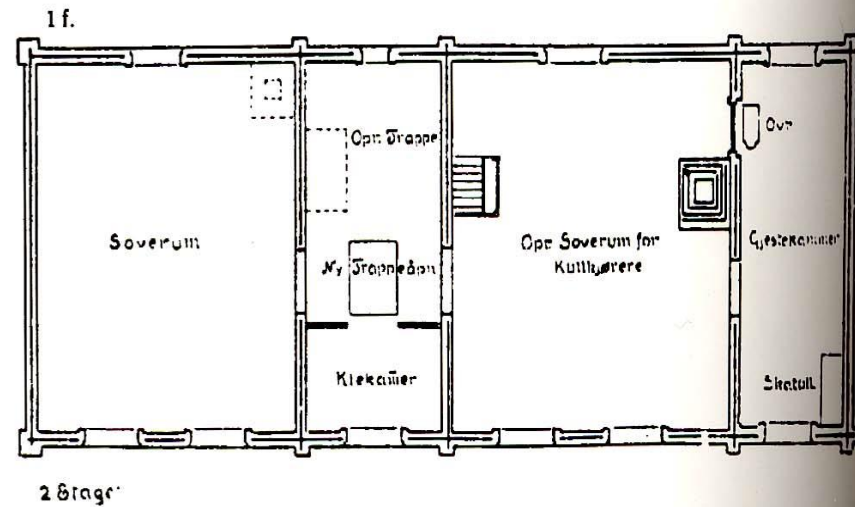
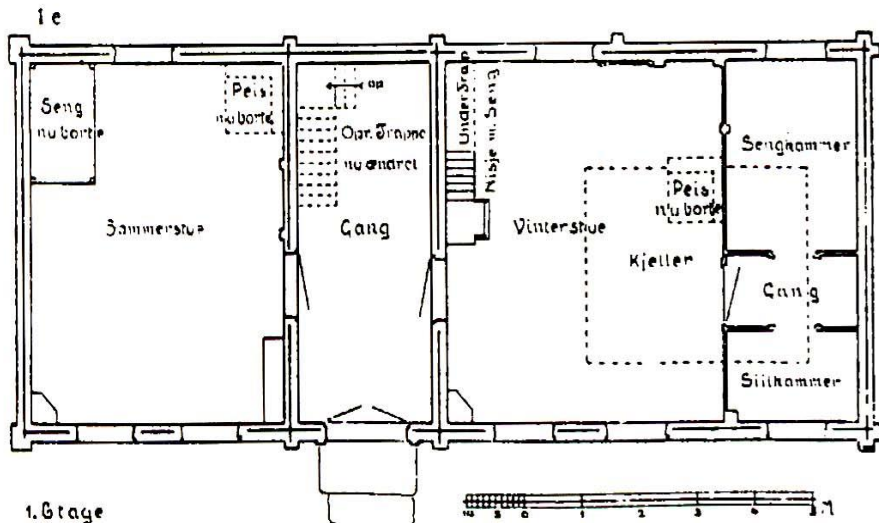
- Gå en tur i deres nærområde og finn eksempler på hus fra ulike tidsalder.
- Beskriv og tegn detaljer fra husene.
- Hvilke hus synes dere er fine, og hvilke hus synes dere er stygge? Hvorfor?
- Tegn ditt eget hus og beskriv det for dine medelever.
- Gå inn på [Glomdalsmuseet](#) sin hjemmeside og skriv ut denne modellen av en barfrøstue. Klipp og lim slik at du får laget din egen modell av en barfrøstue.
- Prøv å tegne et kaffekvennhus og en årestue.

Tegning 1

- Lengde 11 m
- Bredder 6 m

Tegning 2

- Lengden på huset er 15 m
- Bredden på 8 m

Litteratur:

- Amund Spangen: "Bygge og bo i Nord-Østerdalen".Bonytt AS.1993.
- Årbok for Nord-Østerdalen 2006
- Årbok for Nord-Østerdalen 2007